

CULTURA – MOTOR AL DEZVOLTĂRII DURABILE

CULTURE- ENGINE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

VALERIA ȘEICAN⁶⁷,

doctor în studiul artelor, conferențiar universitar,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

<https://orcid.org/0000-0001-9142-1254>

CZU 316.7

DOI <https://doi.org/10.55383/iadc2024.25>

Conceptul holistic al bunăstării unei națiuni, unde întregul ireductibil la suma părților sale are un factor integrator, nu este altul decât educația și, implicit, cultura. Ce avem mai întâi – o economie sau o națiune? Este întrebarea care preocupă mințile luminate ale democrațiilor moderne din întreaga lume civilizată. Saltul tehnologic, pe care și-l dorește Moldova modernă, întârzie să vină din simplul motiv că nu este identic noțiunii de salt civilizațional, care precede firesc pe cel dintâi enunțat. Și, în această situație, cultura este cea care cu adevărat contează. Rezistența nucleelor spirituale naționale din Moldova și-a demonstrat veridicitatea, autenticitatea și autoritatea în timp, fapt care a evoluat, prin elaborări intelectuale profunde, în forme sublime de moralitate, spiritualitate și cultură, etalând valori durabile și crearea de valori noi. Educația, spiritualitatea, cultura sunt factorii de bază care acoperă nevoia de cunoaștere și înțelegere a situațiilor, a sistemelor, a lumii din jur.

Cuvinte-cheie: cultură, educație, spiritualitate, moralitate, progres, investiții, economie, salt civilizațional

The holistic concept of the well-being of a nation, where the whole irreducible to the sum of its parts has an integrating factor, that is none other than Education and implicitly Culture. What do we have first an Economy or a Nation? This is the question that preoccupies the enlightened minds of modern democracies throughout the civilized world. The technological leap that modern Moldova wants is slow in coming, for the simple reason that it is not identical to the notion of a civilizational leap, which naturally precedes the first one. And in this situation, it is culture that really matters. The resilience of Moldova's national spiritual nuclei has proved its veracity, authenticity and authority over time. This has evolved, through profound intellectual elaborations, into sublime forms of morality, spirituality and culture, displaying enduring values and the creation of new ones. Education, spirituality and culture are the basic factors that cover the need for knowledge and understanding of situations, systems and the world around us.

Keywords: culture, education, spirituality, morality, progress, investment, economy, civilizational leap

Introducere

Agenda discuțiilor publice din Moldova modernă se axează pe dezbaterăa unor teme precum economia, infrastructura, justiția în ideea sincronizării cu procesele europene, unde segmentul *economie* presupune producerea de bunuri necesare satisfacerii trebuințelor populației cu o *administrație* ce trebuie să asigure o organizare eficientă a activităților într-o comunitate și o *politică* ce triază între alternative de evoluție disponibile și caută legitimarea opțiunilor. Mai

---

⁶⁷ E-mail: valycultura@hotmail.com

puțină atenție este acordată *culturii spirituale*, care, în esență, are menirea de a procura motivațiile indispensabile funcționării diferitelor sisteme. Mai mult, conceptul filosofic modern aprobat și acceptat în Europa modernă insistă asupra unei noțiuni trecute cu vederea la noi și anume *Conceptul holistic al bunăstării unei națiuni*. Întregul ireductibil la suma părților sale are nevoie de un factor integrator, care nu este altul decât educația și, implicit, cultura. În Ghidul pentru Cultură și Creativitate al Comisiei Europene, aprobat pentru anul 2024 se face următoarea remarcă: *Bunăstarea este un concept holistic ce cuprinde nevoile emoționale, sociale, culturale, spirituale și economice*.

Economie și cultură

Ce avem mai întâi – o economie sau o națiune? Este întrebarea care preocupă mințile luminate ale democrațiilor moderne din întreaga lume civilizată. Filozoful, politologul, omul politic român și profesorul universitar Andrei Marga în cartea sa *Cultură, Democrație, Modernizare* face următoarea remarcă: „A face economie, a te pregăti pentru a face economie nu înseamnă doar economie, ci mult mai mult – cultură la propriu” [1 p. 65]. Atunci când producem și consumăm mărfuri, o facem în dependență de opțiunile noastre culturale. Saltul tehnologic, pe care și-l dorește Moldova modernă, întârzie să vină din simplul motiv că nu este identic noțiunii de salt civilizațional, care precedă firesc pe cel dintâi enunțat. Și în această situație *cultura* este cea care cu adevărat contează. Literatura, arta, științele, filosofia, teologia etc. sunt motoarele motivaționale care generează salturi civilizaționale în oricare societate. Dezvoltarea creativității, încercarea de a conștientiza, de a înțelege situațiile, sistemele, mecanismele de funcționare a proceselor este esențială pentru omul modern. Artele, ca sisteme de codificare a mentalităților, bazate pe legi etice, spirituale, în coroborare cu legile matematice, sunt inventate de genii umane pentru a progresa civilizată, dar și, nu în ultimă instanță, pentru a externa sublim cunoștințele pentru generațiile următoare. Atunci când apelăm la noțiunea de progres în societatea cunoașterii trebuie să utilizăm și să aplicăm ideea de complementaritate cu societatea înțelepciunii.

Preocuparea materială agitată a statului nostru pentru crearea de infrastructură, cu investiții considerabile în gazificare, termoficare, construcția de drumuri și rețele moderne de electrificare, fiind abandonată structura spirituală a societății, generează modificări profunde în comportamentul și condiția morală a națiunii. Or, o națiune, o societate are nevoie de piloni, de repere morale consistente pentru a manifesta reziliență la crizele profunde ce vin din exterior. Omul modern este vulnerabil în fața provocărilor majore produse de schimbările climatice, de lupta, cvasi pierdută, cu inteligența artificială ce pătrunde și modelează conștiințele. Astăzi, poate mai mult ca oricând, e nevoie de atenție și grijă față de cei care asigură stabilitatea morală

în oricare societate: educatori, dascăli, profesori, mentori, duhovnici, oameni ce au îmbrățișat meserii artistice, liberi gânditori și creatori etc. Profesioniștii, care prin tenacitate, cunoaștere și sacrificiu au decis să îmbrățișeze aceste meserii ce fundamentează construcția și pivotul moral al societății, sunt marginalizați, din punct de vedere juridic, financiar și instituțional de către ordonatorii statali într-o manieră infantilă adorabilă. Motivația morală ale acestor mii de profesioniști are limite. Pierderea credibilității valorice a condiției intelectualului, generată de alunecarea culturii și civilizației înspre divertisment, anihilează liantul spiritual care unește energetic și emoțional generații, producând rupturi comunicaționale și de comportament. Faptul că asistăm la un exod masiv de tineri în țări tot mai îndepărtate de hotarele Moldovei, fără o perspectivă de revenire, este o realitate mai puțin pozitivă care are tendințe cu viteze în continuă ascensiune.

Ideea de complementaritate dintre constituantele materială și morală este condiția optimă pentru o dezvoltare durabilă și civilizată a oricărei societăți. Construind drumuri, gări, stații de așteptare auto, investind în dotarea cu echipamente și tehnologii moderne, comunitățile, împingând pentru mai apoi, tot mai departe, investițiile în capacitățile creative, intelectuale și de conștientizare a valorii umane, se cristalizează o imagine, periculos de reală, într-un viitor tangibil, a unei țări curate, modernizate și depopulate. Scopul final al unor astfel de reforme și practici este cvasi pregătirea teritoriilor pentru a fi repopulate. Sunt experimente periculoase, prin care, istoric, au trecut diverse state din America Latină, Africa, Asia, dar este o premieră pentru un stat european. Aceste experimente au eșuat lamentabil, din fericire, în marea lor majoritate, fapt care inspiră încredere în falimentul generic al acestor intenții. Moldova pe parcursul istoriei sale multisekulare a demonstrat înțelepciune genuină, conservare genetică și consecvență ce a permis o ascensiune civilizațională individuală și constantă.

Pentru depășirea acestei confuzii existențiale avem nevoie de lideri și manageri, și nu de șefi, de care e plină țara, fiind rezultați din numiri sau alegeri. Pe când manageri sunt tot mai puțini, aceștia fiind, apriori, oameni școliți și trecuți prin diverse studii profesionale, capabili să gestioneze eficient anumite organizații. Și mai puțini sunt liderii care fac organizarea nu doar eficientă, dar și durabilă, nu doar existentă, dar și competitivă, având capacitatea viziunii. Preocuparea pentru formarea de manageri și lideri în societate ar urma să fie una prioritară în perioada imediat următoare.

Saltul civilizațional asigurat prin educație

Articolul 33, alineat 3 din Constituția Republicii Moldova statuează: „Statul contribuie la păstrarea, la dezvoltarea și propagarea realizărilor culturii și științei naționale și internaționale”

[2]. Dar și garantează, prin articolul 35, dreptul la „învățatură, asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și prin cel profesional, prin învățământul superior și prin alte forme de instruire și de perfecționare” [2].

Datele statistice recente arată că la moment în Moldova activează aproximativ 50 de mii de cadre didactice, dintre care aproape 17 la sută sunt cei care asigură educația creativă și artistică. Racordată la numărul populației, estimată la aproximativ 2 milioane 500 de mii de cetățeni, este de la 7 până la 20 de ori mai mică față de proporțiile atestate în țările Europei și a altor state civilizate. Eventual, anume acest sector al economiei naționale urmează a fi suplimentat, bugetat în viitoarele programe de dezvoltare.

Cu toate acestea, se atestă o creștere exponențială a numărului de instituții educaționale private, la moment, preșcolare, școlare, gimnaziale și liceale. Calificările profesionale ale corpului didactic național sunt în corespundere cu standardele internaționale, fapt care generează o decuplare a realităților obiective de factorul politic, care își pierde constant credibilitatea.

Pe de altă parte, datele Biroului Național de Statistică arată o descreștere a unui alt sector educațional important și anume numărul de studenți din învățământul universitar. Astfel, de la 59 de mii în anul 2015, în 2024 sunt puțin peste 54 de mii, la totalul de 615 mii de tineri din Moldova. Mai puțin de 10 la sută din totalul tinerilor din Moldova, comparativ cu peste 80 la sută în SUA, peste 57 la sută în Europa, peste 50 la sută în Japonia și chiar în România peste 40 la sută. Chiar și în aceste realități, grație nivelului calității studiilor, tinerii din Moldova sunt concurențiali intelectual, profesional, creativ și moral cu tinerii din întreaga lume civilizată.

Autoritatea confirmată prin profesionalism și continuitate istorică a instituțiilor moldovene ce veghează la integritatea morală și culturală a societății, precum Biserica Ortodoxă și instituțiile de învățământ, sfidează intențiile păguboase ce acționează, din afara statului, prin autorități reprezentative statale ce demonstrează o deviere de la firescul civilizațional. Astfel, un sondaj recent, din martie 2024, realizat de IRI Moldova, arată că din 14 instituții fundamentale de autoritate ce activează în Moldova, poporul moldovenesc are încredere și apreciază pozitiv activitatea acestora, plasându-le pe poziția unu și patru, respectiv. Pe când, la polul opus, în poziții ultime, se situează instituții precum partidele politice, instituțiile judecătorești, Parlamentul, segmentul procuraturii [3]. Această radiografie obiectivă a realităților reconfirmă intuiția genuină a societății în apropierea dezinvoltă de instituții care îmbrățișează valorile culturale naționale în esență și universale prin aspirații. Nu există nici un motiv care să ne impună imitarea unor modele străine sau întoarcerea la vreun trecut îndepărtat. Fiecare epocă, fiecare societate diferă în scopurile, obiceiurile și valorile ei de oricare alta. Rezistența nucleelor spirituale naționale din Moldova și-a demonstrat veridicitatea, autenticitatea și autoritatea în

timp, fapt care a evoluat prin elaborări intelectuale profunde, în forme sublime de moralitate, spiritualitate și cultură, etalând valori durabile și crearea de valori noi nu doar acasă, ci și în oricare loc din întreaga lume unde ajung moldovenii. Astfel, având o extensie temporară modestă de doar mai bine de un secol, sistemul educațional, valoric, cultural național își demonstrează constant actualitatea, claritatea rațională, autenticitatea și deschiderea curajoasă către provocările timpului, surprinzând plăcut spațiul basarabean, balcanic, european, dar și mondial mereu. În confirmarea tezelor enunțate, propunem câteva exemple de personalități notorii cu renume mondial, care au marcat secolul trecut într-o manieră spectaculoasă: marele compozitor Anton Rubinstein, născut în Basarabia, a înființat Primul Conservator Rus din Sankt-Petersburg, la 1862; cântăreața de operă Lidia Lipkovski, născută în Basarabia, directoarea Conservatorului din Beirut, din 1953, înființează școala de canto academic în Liban; regizorul de film Lewis Milestone (Lev Miliștein), născut la Chișinău în 1895, câștigător a două Premii Oscar pentru filmele *Doi cavaleri arabi* și *Nimic nou pe frontul de vest*, etc. În aceeași ordine de idei, putem menționa și personalități notorii moderne: directorul artistic al Operei din București, dirijorul Valentin Doni; coregraful lider al Operei de Stat din Viena, Mihail Sosnovschi; prim solista Operei din Monaco Tatiana Lisnic și mulți, foarte mulți alții.

În condițiile actuale, când statul a decis să aprobe o poziție de „implicare minimă” în activitatea instituțiilor ce formează spiritual și cultural societatea, oferind o susținere financiară mai degrabă simbolică decât adecvată, instituțiile educaționale continuă a fi un pol ideologic-formator, având o libertate decizională asupra conceptului de funcționare. Această stare de lucruri, în mare parte, reduce considerabil accesul la educație, spiritualitate și cultură, implicit, a întregii societăți. Cu atât mai mult încât astăzi țările civilizate pun accent fundamental anume pe aceste sectoare în societățile sale, contribuind astfel la dezvoltarea armonioasă și fulminantă a aptitudinilor creatoare a cetățenilor săi, aptitudini ce vor fi chei de acces demn în viitorul iminent, care se prefigurează a fi o nouă confruntare inedită, cea a intelectului artificial cu intelectul uman, unde mizele vor fi la cote maxime. Discernământul intelectual și moral conștient sunt fundamentale pentru victoriile eminente.

Educația, spiritualitatea, cultura sunt factorii de bază care acoperă nevoia de cunoaștere și înțelegere a situațiilor, a sistemelor, a lumii din jur.

Concluzii

Isaiah Berlin, unul dintre cei mai entuziaști gânditori ai secolului XX, în cartea sa *Lemnul strâmb al omenirii* spunea: „Mintea nu este o tăbliță de ceară pe care natura să întipărească ce vrea ea, nu este un obiect, ci o activitate perpetuă, care-și modelează lumea ca să răspundă

cerințelor ei etice. Nevoia de a acționa este ceea ce generează conștiința lumii actuale” [4 p. 283]. Cultura, spiritualitatea unei națiuni, a unei societăți rămân a fi repere morale consistente ce alimentează motoarele dezvoltării durabile. Cu toate că în Republica Moldova de azi „cultura” este ca „fata urâtă de la bal” pe care nimeni nu vrea să o invite la dans și e nevoită să le pună piedici dansatorilor pentru a fi luată în seamă, continuăm a avea o încredere mistică în legendele și fabulele despre metamorfozele spectaculoase de tipul *Rățușca cea urâtă*, *Fata babei și fata moșneagului*, *Frumoasa și bestia*, dar și continuând să depunem efort intelectual pentru a accelera schimbările. Mulți vor cădea, dar nu se vor trauma, deoarece spiritualitatea genuină îi va amortiza și le va oferi o nouă șansă pentru a îndrepta lucrurile făcute strâmb odată.

Astăzi, poate mai mult ca oricând, este valabilă afirmația marelui filosof german idealist Fichte, făcută acum mai bine de două secole în urmă: „Nu acționăm pentru că am cunoaște, ci cunoaștem pentru că suntem nevoiți să acționăm” [5 p. 253].

Referințe bibliografice

1. MARGA, A. *Cultură, democrație, modernizare*. București: Editura Institutului Cultural Român, 2012. ISBN 978-973-577-640-4.
2. *Constituția Republicii Moldova*. Chișinău, 2019.
3. Opinie pozitivă despre instituții. In : *Tribuna* [online]. 2024, 29 mar. [accesat 30 mar. 2024]. Disponibil: <https://tribuna.md/2024/03/29/opinie-pozitiva-despre-institutii-sondaj-iri-mitropolia-pe-locul-1-presedintia-pe-14-pe-ce-pozitie-sunt-guvernul-si-parlamentul/>
4. BERLIN, I. *Lemnul strâmb al omeniri: capitole din istoria ideilor*. București: Humanitas, 2021. ISBN 978-973-30-7199-8.
5. FICHTE, I.G. *Sammliche Werke*. Vol. 2. Berlin: Weit und comp., 1845–1846.